

(Nadaljevanje)

INDUSTRIJSKA IN POSLOVNA NASELITEV

Z industrializacijo v naši dolini oziroma v njeni soseščini: Langersvaldu, Josipdolu, na glažutah ob Lamprehčici in Lobnici, na lovrenških fužinah in plavžu, ki se začne od srede 18. stoletja dalje, se pojavi mnogo priseljenih imen, ki jih pozneje najdemo tudi pri nas. O vseh teh ljudeh bomo podrobneje govorili pri pregledu fužinarstva in steklarstva. Tukaj naj samo omenimo nekatere priimke, ki se pojavijo od srede prejšnjega stoletja dalje. Z nekdanje glažute ob Lamprehtovem potoku se pri nas obdržita priimka **Winter** in **König**, ki sodita med steklarje. Po prvotnem lastniku dr. Andreju iz Celja, je lovrenško steklarstvo kupil **Andrej Tappeiner**, ki je bil tudi prvi lovrenški župan po uvedbi nove občinske uprave v Avstriji (občinski zakon z dne 17. marca 1849). Uredil je občinsko poslopje v trgu, ubožnico in tudi sam živel z družino tukaj do leta 1853, ko se je preselil v Maribor in postal eden znanih mariborskih županov. Za Tappeinerjem je kupil steklarstvo **Wohak**, ki je tudi tukaj umrl. (Vse zadeve s steklarnami v naši dolini si bomo pobliže ogledali v posebnem zvezku.) Na lovrenški steklarni se v času od leta 1869 do 1877 pojavijo kot uradniki Italijani: pisarja **Johan** in **Sebastijan Mellino** (iz Trsta), knjigovodja **Josip Colleti** in kot faktor **Marconetti**. Med steklarji se pojavi tudi priimek **Pok**, ki izvira iz stare steklarske družine **Pokovih** iz Lehna, pa tudi priimek **Vrenčur**, ki izvira iz Hudega kota pri Ribnici, kjer je živel prednik **Janeza Vrenčurja** tesar **Valentin Vrenčur**. Kot steklobrusec se omenja **Janez Kovač**, ki je živel pri Lipniku, kot steklar pa tudi **Anton Adam**, priimek, ki ga danes najdemo na Rutu.

Nazadnje je bil lastnik steklarne **Kazal**, Čeh po rodu, ki ga je kriza prisilila, da je leta 1888 zaprl steklarstvo. Njegova vdova je poslopja steklarne prodala svojemu nečaku, avstrijskemu oficirju — kapetanu **Karlu Büttnerju**, ki ga smemo prištevati med prve turistične delavce pri nas. Tukaj se mnogo pozneje pojavi kot lastnik družina **Andrejkovičevih**.

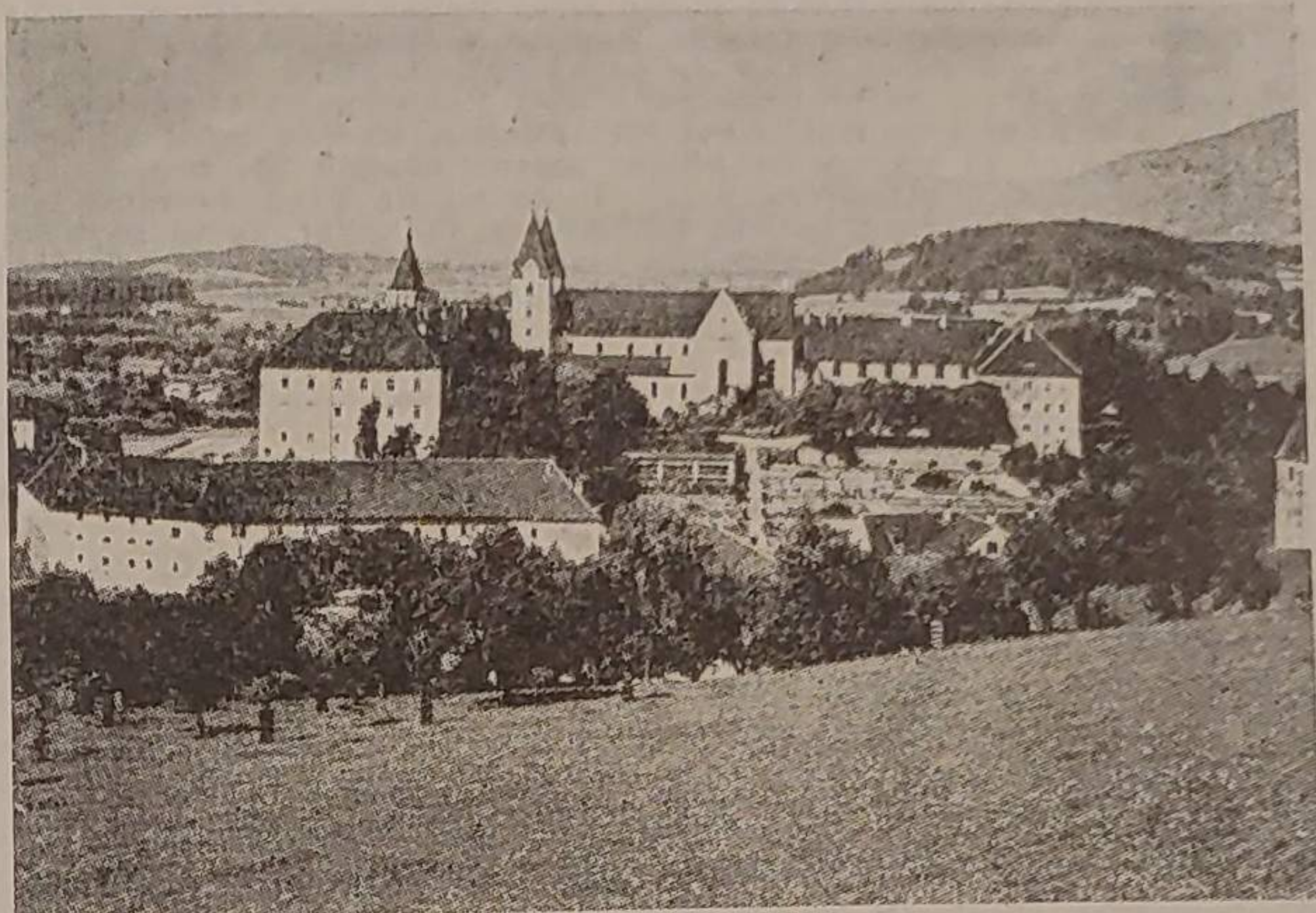
Po propadu steklarne in tudi že v njenem času se pojavi v naši dolini tudi več novih priimkov. Vseh ne bomo naštevali, ker sodijo v novejši čas, ko je prav lahko ugotoviti svoje poreklo. Novi ljudje pridejo predvsem kot obrtniki, trgovci z lesom, pa tudi kot predelavci in drvarji. Zaradi krize v steklarni je mnogo ljudi odšlo, nekateri pa so se zatekli v druge poklice, predvsem na fužine **Heinricha Kiefferja**, trgovca z železino, ki je prišel v Lovrenc kot fužinarski podjetnik. Manjše fužine je kupil od »Floygla«, ki pa je verjetno izhajal iz stare fužinarske družine **Pflegl**, ki jo najdemo že na Rosthornovi železarni na Prevaljah okrog leta 1850.

Med obrtniki v tem času se pojavi **Pernat**, ki je bil po poklicu mlinarski mojster. Kmalu si je zgradil hišo na današnjem **Pernatovem**, kjer je bila svojčas tudi prva slovensko označena »gostilna & pekarija«. **Pernatova** hiša je bila tudi zbirališče prvih slovenskih čitalničarjev v našem kraju. **Pernati** izhajajo iz kmečkega rodu, ki ga najdemo na predelu pod Bočem, v Dravinjski dolini in proti Celju. Priimek izvira iz **Bernarda**. Tudi pri nas se **Bernard** v 14. stoletju navaja kot mlinar na Činžatu in ga pišejo kot **Pernhart**. Iz **Bernarda** nastanejo priimki **Bernat**, **Bennot**, **Bernhart** in **Pernat**.

S **Kiefferjevimi** fužinami se pojavi tudi nekaj mojstrov iz raznih krajev, med njimi na primer **Wilhelmer**. Nova imena v trgu so po propadu steklarne in veliki prodaji furlanskih in čeških hiš: **Boldin**, **trgovci**; **Jäger**, **trgovec**, ki kupi **Pališkejevo**; **Jovan**, **pek**; **Löschnig** (**Lešnik**), **veleposestnik**, **lastnik žag** in **lesni trgovec**, ki pa izvira iz domačih **Lešnikov**; **prav tako mesar** in **gostilničar Meršnik**, izvira iz domače veje **Meršnikov**, ki jih najdemo zapisane v starih listinah tudi kot **Veršnike**. Novejši priseljenci so tudi **Jarmer**, potem **Roth** (ki je imel tudi **Rothubo**), ki je bil sicer poprej steklar in lastnik glažute na Lobnici, nadalje **Wolfgruber**, ki se pojavi kot **lovec grofa Zabea** po letu 1866. Priseljeni **Wolfgruber** izvira iz lovske družine grofov **Windischgrätzov** (volčji jamar). Priimek sam spominja na »volčje jame« in na volkove, ki so bili na Pohorju pred več kot sto leti še zelo razširjeni. Naš domači **Volgruber**, mesar, ki so ga pozneje pisali pomotoma **Wolfgruber**, ni bil v sorodstvu z novimi **Wolfgruberji**. Rod **Volgruberjev** je pri nas izginil.

Precej je tudi novih priimkov učiteljev in poslovnih ljudi, ki so zaposleni na fužinah, v šoli in drugod, o katerih pa bomo posebej govorili pri pregledu fužinarstva, šolstva in lesne trgovine. Tukaj naj omenimo učiteljske priimke: **Mogge**, **Witmoser**, **Poljanec** in pozneje še priimek **Petrun**, ki izvira iz Ribnice in ima podoben koren, kot naš **Petrus** (**Peter**). Šolski upravitelj pred drugo svetovno vojno je tudi **Lavrič**. Med zdravniki: **Pirnat** in **Schweiz**. Kot uspešen slovenski trgovec se pojavi **Geratič**, v tovarni kos pa **ekonomist Kvac**. Med orožništvom najdemo mnogo priimkov, ki pa spet izginejo, pri nas so se obdržali samo priimki **Fifolt**, **Kalin** in **Vavpotič**.

Po drugi svetovni vojni se spet pojavi nekaj novih priimkov, ki pa jih bomo obravnavali ob drugi priložnosti. Mnogo imen bomo srečali tudi še pri drugih pregledih, ko bomo podrobneje pojasnili, kaj so ljudje s temi priimki delali in kakšno vlogo so imeli v zgodovini našega kraja.

Razvoj in usoda našega kraja so blizu 700 let uravnavali benediktinci iz Št. Pavla v Labudski dolini, zato je zgodovina naše doline tesno povezana s tem krajem. Na sliki: samostan v Št. Pavlu, kakršen se je ohranil do danes.

DODATEK

Pri krajevnih imenih, ki smo jih obravnavali, moramo ugotoviti, da so se krajevna imena menjavala in da so se nekatera tudi izgubila. Danes poznamo, na primer, samo Rdeči breg, čeprav je bilo nekoč tukaj več krajevnih oznak: **KRNICA**, **RDEČI BREG**, **ČRNI VRH**. Sicer pa si oglejmo, kaj pravi v tej zvezi falski urbar iz leta 1638. Ko opisuje meje dominija **Fala**, pravi urbar, da sodijo semkaj vasi in naselja: **Zgornji SMOLNIK**, **TRAVNIKI** (**Wiesen**) in **CINZAT**, ki v nekaterih listinah nosi tudi oznako »Wiesen«. Zanimivo je, da imamo krajevno ime **Rovte** za kmetije nasproti **Cinžatu** in še posebej **Ruto** ob **Dravi** (**Gereth** in **Grewt**). Nadalje se navaja **Hundsorf**, pasja vas, ki je bržkone del poznejše **Kurje** vasi. Poleg **Kumena** najdemo krajevna imena (nemško popačena): **MALZ**, **LANGENEGG**, **SALZ**, **RUERSTATT**, **LEHEN** z **RAZBORJEM** in **LUKNJO** (**Höll**). Ne vemo, kje bi bili **Salz** in **Malz**, **Ruerstatt** pa je najbrž **Počivalnik** (**Počivavnik**), o katerem bo še govor. Potem najdemo naselje **WOISKIN**, ki ga ne moremo določiti. Zanimivo pa je, da najdemo v fari **Kungota** leta 1865 kaplana, za katerega pravi mrliška knjiga, da je bil rojen v **Lovrencu** 12. junija 1810 in se je pisal **Ivan VOJSK**. Ta priimek bo torej v zvezi s krajevnim imenom **Vojskin**, kar pa so domačini verjetno izgovarjali **VOJSKO** (**Visoko**). Tudi naš **Recenjok**, ki ga najdemo v stari knjigi **lavantinske škofije** leta 1870 še zapisanega kot **REČENJAK** (**Rečnjak**), se je delil na več delov. **Dešnikov** vrh se je posebej označeval kot **DESCH** (**Deža**). Tukaj tudi vemo, da se je poznejši **Krecenbah** poprej imenoval slovensko **RAKOVNIK**. To ime smo že obravnavali pri rodbinskem imenu **Rak**, ker pride od **RAKE**, drče, žleba, kotanje.

Pri rodbinskih imenih nimamo kaj bistvenega dodatki. Mnoga rodbinska imena bomo našli v nadaljevanjih še v drugih zvezkih, s čimer se bomo znova prepričali, da so postavljena v pravi čas. Pri ledinskih in rovtarskih imenih moram seveda še enkrat opozoriti na to, DA SO LAHKO NEKATERI NASELJENCI PRISLI S TAKIMI IMENI ŽE OD DRUGOD. Vsekakor pa povsod tam, kjer imamo še ohranjeno kmetijo in imamo tudi takšno rodbinsko ime, lahko trdno sklepamo, da so bili nekoč predniki lastniki oziroma hubarji na taki kmetiji. Pri nas je nekaj hub propadlo zaradi poplav ob **Radoljni**, zato so izginila tudi nekatera stara imena kmetij. Tako je na primer na prostoru sedanjega penzionara **Pohorje** bila **PERGAREČEVA HUBA** oziroma kmetija, pa je zaradi steklarne ni več. Podobno je v **GMAJNERJEM** na **Ruti**, kjer je vso kmetijo ob **Dravi** zarasel gozd. Popravek bomo zato naredili samo pri priimku **PRICKL**. To ime je že starejšega izvora, ker najdemo trškega sodnika **Prickla** že v času kuge (1680). Priimek bo torej izviral iz **Brückl** (**Brücke** — most — mostničar). Pri prilikih **Ilg**, **Ilk** moramo dodatki, da izvirajo od steklarjev, vendar pa najdemo tudi domače **Ilge**, ki so pravzaprav nemško zapisani sv. **Ilja**.

Svojo pripombo je poslal **Leopold Vežjak**: »Moji predniki so bili leta 1645 ali 1654 še kmetje na posestvu, od 1792 do približno 1863 **Mlačniki**. Prosim, med uskoke me ne štejte.«

Tudi mi nismo nič drugega trdili, kot to, da so bili **Vežjaki**, **Bežjaki** kmetje že v času ledinske naselitve, torej že pred letom 1645, najverjetneje že kar okrog leta 1500. Za priimek sam pa je dokazano, da so **Bežjaki** prišli prek **Save**, saj so vsem **Hrvatom** v **Vojni krajini** pod **Zagrebom** pravili **Bežjaki**. Mogoče nastaja nesporazum okrog vzdevka »uskok«. **Ljudje**, navadno **srbski** in **hrvatski** plemiči, veliki kmetje in starešine, so pred **Turki** »uskočili« na avstrijsko stran. Zato so jim tudi rekali »uskoki«. To torej ne pomeni, da so bili uskoki kaj manj vrednega, ampak ravno nasprotno. Pri nas se je ohranila cela vas takih uskokov pri **Mariboru**, ki nosi še danes ime **Skoke**. Zato smemo upravičeno domnevati, da je naš **Bežjak**, ki so ga nemško zapisovali **Wesiack**, bil uskok in verjetno tudi dokaj veljaven, saj je dobil največjo planinsko hubo pri nas od samostana, namreč **Bežjakovo**. Kar pa zadeva vaš priimek, moram še dopolniti, da sem našel nekega **Vežjaka** tudi ko učitelja na stari steklarski šoli v **Josipdolu** (1879).

Toliko o tej pripombi. Treba je še povedati, da so v stari Avstriji uredili tako imenovani stabilni kataster in po njem pobirali davke šele po letu 1843, delali pa so ga od leta 1818 dalje. Zato nam zemljiške knjige ne morejo veliko povedati, kako so se menjavale kmetije v času samostanskega fevda. **Jožefinski** kataster je bil prav tako samo opisen, brez točnih zemljevidov oziroma map. Zato sem iz drugih listin skušal v nadaljevanjih dognati, kje je kateri podložnik živel, kolikor se je seveda dalo.

V prvem zvezku je šlo predvsem za to, da okvirno pojasnimo nastanek priimkov, krajevnih in rodbinskih imen. Tudi sem vzel za osnovo tako imenovane »cesarske« matične knjige iz **Lovrenca** in **Puščave**, ki so danes v arhivu matičnega urada. To so bile uradno vpeljane knjige v Avstriji. Pri vpisovanju priimkov vanje je prišlo do mnogih popačenj in spremenjjanja imen. Poprej je samostan oziroma župnija v **Lovrencu** vodila svojo zasebno župnijsko evidenco, in sicer krstno in rojstno knjigo od 3. ja-

nuarja 1651, poročno knjigo od 23. januarja 1651 in register umrlih od 14. januarja 1651. Te knjige so začeli voditi po ureditvi falskega urbarja leta 1638. Večina lovrenških imen je tudi že v teh knjigah, nekatera pa so se pri ponovnih vpisovanjih nato spreminjala.

V Puščavi so župniške knjige začeli mnogo pozneje, šele leta 1785. Zanimiva je pravzaprav samo lovrenška mrljiška knjiga, kjer v času kuge še najdemo nekaj priimkov, ki jih pozneje več ne srečamo. Sicer pa se homo s takimi imeni srečali že v tem zvezku, z nekaterimi pa v drugih nadaljevanjih. Pregled krajevnih, predvsem pa rodbinskih imen naj bi bil uvod v razpravo o zgodovinskih dejstvih, ki so ohranjena v dokumentih o Radoljski dolini. Tako bo lahko bralec lažje sledil in vedel, v katerem obdobju se njegovi predniki udeležijo zgodovinskega dogajanja v naši dolini. Rekonstrukcija rodbinskih in krajevnih imen je bila plod preučevanja mnogih dokumentov in listin, primerjanja in raziskovanja na licu mesta, kar vse se bo še nazorneje videlo iz nadaljevanja naše kronike.

Za zaključek naj navedem še pismo Neže Repas s Činžata, ki med drugim pravi: »Moje rodbinsko ime ni nastalo v Radoljski dolini. Moj oče je prinesel to ime s seboj, ko se je tukaj naselil. Delal je v gozdovih in je bil gozdni delavec, najprej na oni strani Pohorja, na stara leta pa je bil pristojen v Lovrenc.« Kar pravi Neža Repas, smo že rekli na drugem mestu, da namreč ni nujno, da bi vsa imena nastala pri nas. Pravi, da je prišlo to ime s Francoskega in da je to slišala pred davnimi leti na Dunaju. Kar zadeva koren besede REPAS, se vsekakor ne bi strinjal, da je beseda bodisi nemška ali francoska. Priimki: Rep, Repšek, Repič, Repus, Ropas, Repolusk izvirajo od repice, koroško imenovanega krompirja. Če je bil prvotni Repas gozdni delavec, bi se to kar ujemalo, saj so včasih

drvarji na fratah, ki so jih posekali, na veliko sadili repico (krompir). Zato je kaj lahko nastal iz tega vzdevek Repas. To pa seveda še ne pomeni, da bi moral biti Repas domačin, prav lahko je prišel od drugod. In če je bil drvar, pomeni, da je prišel skupaj z ostalimi drvarji iz Furlanije (Italije).

Pismo pa sem dal na konec, ker je med mnogimi potomci furlanskih, benečanskih priseljencev pri nas razširjeno mnenje, da so »baje prišli s Francoskega«. Zakaj in odkod to zmotno mnenje?

Stvar s furlanskimi oziroma benečanskimi drvarji in steklarji je povsem preprosta. V našo dolino so začeli prihajati po letu 1800 v večjem številu. Vedeti pa moramo, da je v tem času Francija oziroma Napoleonova vojska zasedla Furlanijo in tudi našo Kranjsko, ki se je kot francoska provinca imenovala Ilirija. Ti kraji so bili torej pod francosko oblastjo, ki je trajala tja do leta 1814. Zato so se tudi ljudje, ki so prihajali iz Furlanije in Kranjske izdajali kot državljani francoske države, čeprav niso bili Francozi. Ljudje so pač pravili, da so prišli s »Francoskega«, kar je bilo tudi res. Ni pa res, da bi prišli prav iz osrednje Francije. Prav zaradi tega so pri njihovih potomcih nastale zmešnjave. Gozdni delavci in steklarji so prišli vsi iz Furlanije, ki je bila sicer nekaj časa francoska provinca, in nihče med njimi ni bil Francoz. Kdor je torej od svojih prednikov in njihče med njimi ni bil Francoz, se lahko pomiri z ugotovitvijo, da ni francoskega porenja, ampak furlanskega ali primorsko-kranjskega.

VIRI: Matične knjige Lovrenca in Pučave. Rekonstrukcija rodbinskih imen za vsako kmetijo in hišo.

LITERATURA IN DOKUMENTI: navedena na koncu te številke.

Kmečka naselitev in kmetijsko gospodarstvo

Radoljsko dolino so obljudili kmetje. Poprej je bila pretežno zapuščen, v gozdne samote zapredena kotlina. Vsekakor pa, kot smo že omenili pri imenih Radimlje in Radoljna, fevdalci in samostan iz Št. Pavla niso bili prvi lastniki naše doline ob slovenski naselitvi v naših krajih. Dravska dolina, in z njo seveda tudi Radoljska dolina, sta spadali v samostojno slovensko državo Karantanijo. V tem času je tudi lahko nastalo ime Radimlje in Radoljna, zakaj poznejši fevdalni priseljenci in samostan iz Št. Pavla so kraje, ki so jih osvojili, kar najhitreje spreminjali z nemškimi in pogosto tudi latinskimi krajevnimi imeni. Zlasti je prišlo v navado dajanje krajevnih imen po farnih patronih. V svojih listinah so, kar zadeva Radoljsko dolino, uporabljali krajevna imena, ki jih niso iznašli sami, ampak so jih povzeli od prejšnjih naseljencev, se pravi od karantanskih Slovencev.

V slovenski Karantaniji je obstajala stara slovanska zadružna ureditev, ki se je le počasi razkrajala in spreminjala po germanškem fevdalnem vzoru v nove, polfevdalne družbene oblike. Karantanci so, kot je znano iz zgodovine, volili svoje svobodne kneze. Osnovo države so tvorile zadruge, ki so posedovale in obdelovale zemljišča. Zadružni poglavarji so nastopali tudi kot župani. O kakšni slovenski zadrugi v Radoljski dolini in njenem županu nimamo nobenih virov. Vsekakor pa bi lahko sklepali, če primerjamo imeni Radimlje in Radoljna, da je Radoljska dolina spadala k večji karantanski zadrugi na Radljah. Sorodnost imen Radimlje, Radoljna in Radlje kaže, da je bilo nekoč to področje združeno v gospodarsko enoto, ki si jo je lastila in jo uporabljala stara slovanska zadruga s svojim osrednjim bivališčem in »gradiščem« v bližini Radelj. (Pod Kaplo imamo še danes krajevno ime Gradišče.) Bržkone so poglavarji in župani te karantanske zadruge izhajali iz družine Radomirja, Radigoja ali Radgosta.

Radoljska dolina kot nekdanje dno dravskega ledenika, porasla z gozdovi in tu in tam preprežena z gozdnimi jasadmi, je bila gospodarsko zanimiva kot pašnik za črede, predvsem drobnico, koze in ovce. Se pravi, da so ljudje iz radeljske (kozjaške) zadruga prihajali s čredami tudi na to stran Drave in uporabljali pašnike ob Radoljni, Velki in sploh na severnem pobočju Pohorja okrog Velike in Male Kope. Znano nam je, da je bila v Kamnici nekoč prav tako večja karantanska zadruga. Malo verjetno pa je, da bi člani te zadruga pogosteje prihajali v našo dolino. Dostop v dolino jim je namreč preprečevala Drava, ki je bila med Ruto in Falo zelo deroča, povrhu pa še velika naravna pečina pri Fali. Čez to pečino je tekla samo ozka, kamnita pot še iz rimskih časov. Laže je bilo v tistih časih, ko na Dravi ni bilo mostov, prebresti reko pri radeljskem polju. Kaže torej, da je zadruga na Radljah (Radeljcu) lahko kolikor toliko varno prebredla Dravo s svojimi čredami prav tukaj, kjer je bila reka bolj široka in plitva. S te strani je bil torej za ljudi in živino tudi najbolj naraven in varen dostop proti Ribnici, Lehnju in Radoljski dolini.

Če pogledamo našo dolino, ki je okrog in okrog obdana s planinami in hribi, leži v brezvetrju in je z vseh strani obvarovana pred očmi tujcev, tako rekoč povsem skrita, potem se nam mimogrede vsili misel, da je za prve pastirje čred bilo tukaj dovolj varnega prostora. Po vsem tem smemo sklepati, da so se v naši dolini tedaj pastirji stalno zadrževali, da so imeli tukaj zasilne staje za drobnico in da je gotovo nekaj družin bolj stalno živelo pri čredah. Poznejše listine nam žal ničesar ne povedo o teh prvih naseljencih, kar je tudi razumljivo, saj so si fevdalni lastniki pozneje močno prizadevali, da bi z vsako listino, ki se je nanašala na njihovo posest, dokazali, da so že »od nekdanj« edini in prvi lastniki svoje posesti. Tako najdemo tudi v listinah šentpavelskega benediktinskega samostana zagotovila o starem lastništvu; v falskem urbarju, ki so ga vodili, pa celo ponarejeno letnico o nastanku njihovega samostanskega (Klessterle) v Radimljah. V zapisu v falskem urbarju iz leta 1638 namreč piše, da je samostan iz Št. Pavla zgradil svojo podružnico leto 1004. Dejstvo pa je, da je benediktinski samostan v Št. Pavlu nastal več kot osemdeset let pozneje in da tedaj benediktinskega reda v Labudski dolini še sploh ni bilo. Kot je ugotovil že kronist zgodovine lavantinske škofije leta 1868 (Das Bisthum und die Diözese Lavant. Erschienen als Beigabe zum Lavanter Schematismus), je nekdo s tujo roko to letnico pripisal.

Vsekakor moremo iz okvirnih zgodovinskih podatkov izvleči, kakšen je bil položaj v Radoljski dolini pred prihodom benediktin-

cev. Ugotovili smo že, da je Radoljska dolina spadala pod Karantanijo. Prav na podlagi imen Radimlje in Radoljna, ki jo stare listine zapisujejo tudi kot Radomljo, smemo najprej sklepati, da se je naša dolina tako imenovala že v času Karantanije in da je spadala v okrilje stare slovenske zadruga na Radljah. (Radelj, je spadala v okrilje stare slovenske imena.) Dejstvo Gradišče in Kozjak so prav tako stara slovenska imena.) Dejstvo je, da si narava sama ne daje imen, pač pa ji imena dajejo ljudje. In če ljudi ne bi bilo v naši dolini, tudi ne bi mogla nastati krajevna imena za Radimlje, Radoljno oziroma Radomljo. Drugi važen dokument, ki govori o cerkvi »s. Laurentii« — sv. Lovrenca, ki pa je tudi podatek o cerkvi »s. Laurentii« — sv. Lovrenca, ki spadala v sestav najstarejše župnije pri nas, namreč hočke prave župnije. Radoljska dolina je vse do Velke pripadala prazupniji v Hočah, ki je imela tedaj meje svoje župnije tudi na vzhodu pri Borlu. Prav gotovo župniki iz Hoč ne bi zidali cerkvice v naši dolini, če tukaj ne bi živelo vsaj nekaj ljudi. V teh prvih časih pokristjanjevanja Slovencev so bile cerkve še zelo redke in jih nihče ni postavjal na samotnih krajih, kjer niso živeli ljudje, ki jih je bilo treba pokristjaniti. Prav naši staroslovenski predniki pa so v teh prvih treh stoletjih po izgubi svoje države in stare vere še močno tičali v svojih starih pojmovanjih in poganskih verskih običajih. Sicer pa si bomo te stvari še poglobljevali.

NOVI GOSPODARJI NAŠE DOLINE

Najprej moramo okvirno pregledati, kaj se je dogajalo v časih po propadu samostojne slovenske države Karantanije. Kot smo že zapisali, so prišli Slovenci ob svojo svobodo zaradi Frankov, ki so si jih s pomočjo Bavarcev podjarmili. Vojne z Bavarci in prodirajočimi Franki so trajale skoraj vse osmo stoletje, dokler ni Karantanija končno priznala bavarske in frankovske nadoblasti. Franki s svojim Karlom Velikim so tedaj prodirali na vse strani nekdanjega rimskega imperija in so se imeli za dediče nekoč največjega rimskega cesarstva v Evropi. Frankovsko prodiranje in osvajanje se je nadaljevalo tudi po Karlu Velikem. Leta 817 je cesar Ludvik Pobožni, ki si je ta vzdevek pridobil zaradi zasluge pri pokristjanjevanju slovanskih in drugih plemen v svojem cesarstvu, razdelil državo med svoje sinove. Karantanija je prišla pod oblast Ludvika Nemškega. Tedaj so začeli bavarski plemiči množično prodirati v naše kraje in si jemati zemljo nekdanjih karantanskih zadrug.

Načrti velike frankovske države so bili pri osvajanju novih pokrajin zelo obsežni. Največji pritisk so izvedli prav z mrzlega nemškega severa proti toplemu in poljedelsko bolj razvitemu jugu. Pritisnili pa so tudi proti vzhodu in jugovzhodu, se pravi prek naših krajev proti Donavi. Tako so hoteli z močnim mostiščem na vzhodu Karantanije zaječiti slovanski vpliv in prodor proti morju in si polagoma osvojiti vse pokrajine vzhodnega bizantinskega cesarstva. S tem da bi ločili karantanske Slovence od sosednjih čeških in slovaških plemen, bi preprečili, da bi se kdaj nastala kakšna večja slovenska država na ozemlju, ki jim je pomenilo mostišče proti jugu, morju in Italiji. Pri osvajanju naših krajev, posebno pokrajin niže ob Dravi in Savi, pa ni šlo gladko. Čeprav so Karantanci že izgubili svojo svobodo, so se zadruga na Hrvaškem močneje upirale. Komaj dve leti zatem, ko je Ludvik Nemški dobil Karantanijo in si je obetal nagel prodor proti Donavi in Savi, so se hrvatske zadruga pod Ljudevitom Posavskim združile v vojno proti frankovskim vojskam. V letih 819 do 822 so čete Ljudevita Posavskega porazile vrsto frankovskih vojaških enot, pregnale frankovske zemljiške lastnike in duhovnike in tako zaječile frankovsko prodiranje za precej časa. Vojska Ljudevita Posavskega je prišla tudi v naše kraje in v Dravsko dolino.

Franki so s pomočjo svojih fevdalcev, mejnih grofov in salzburških nadškofov po končanih vojnah z Ljudevitom Posavskim še močneje pritiskali proti vzhodu nekdanje Karantanije. Že Karl Veliki je leta 798 določil salzburškimi nadškofovi mejo na Dravi in Rabi, čeprav so Salzburžani ustanavljali svoja posestva in župnije tudi na desni strani Drave, zlasti pri Ptujju in Ormožu. Zaradi tega so bili v sporu z oglejskimi patriarhi, in se niso nikoli pozneje, zlasti še z razvojem in razširitvijo habsburške posesti, dosledno držali sporazuma, da je Drava zanje meja. Prodiranje prek Drave

na jug je bilo v skladu s frankovskimi načrti, zato so si frankovski fevdalci na razne načine prizadevali, da si osvojijo čimveč zemljišč.

Karantanski Slovenci so kmalu prišli pod oblast tujih grofov, cerkva in samostanov. Pokristjanjevanje so izvajali salzburški nadškofje, ki so si hkrati pridobivali vrsto novih zemljišč. Predvsem so ljubosumno pazili, da med karantanskimi podložniki ne bi bilo nobenih vplivov s češke in moravske strani. Znano je, s kakšno vnemo so se bojevali proti Cirilu in Metodu, ki sta v slovanskem bogoslužju razširjala krščansko vero med panonskimi Slovani, zlasti med Čehi in Slovaki. Leta 870 so poklicali Metoda v Salzburg na sinodo bavarskih škofov, kjer so ga zasramovali, pretepali in nato zaprli v podzemno ječo za dve leti in pol. Na vsak način so se hoteli odkrižati obeh apostolov. In če jim že ni uspelo, da bi ju izgnali iz Podonavja, so vsaj uspeli s tem, da so Metoda, ki je po Cirilovi smrti postal nadškof, omejili v njegovi panonski nadškofiji. Zato so poslej salzburški nadškofje prav vestno pazili na svoja posestva na Gradiščanskem, v Slovenskih goricah in okrog Ptujja. Prihajali so posvečati nove cerkve, ustanavljali so nova posestva in cerkvene redove ter postavljali svoje duhovnike, ki so jih pretežno pošiljali z Bavarske. Pokristjanjevanje Slovencev je torej imelo za salzburške nadškofe in ostale fevdalce vzporedno korist, zakaj glavne dobrine so si prisvajali na novih zemljiščih. Upoštevati moramo, da je bilo med salzburškimi nadškofi in njihovimi škofi mnogo bavarskih plemičev, ki so se v cerkvi in samostanih obnašali predvsem kot zemljiški gospodje. Zato je razumljiv njihov odpor do Cirila in Metoda, ki sta med Čehi in podonavskimi Slovani poučevala duhovnike in ljudstvo v slovanskem jeziku in sta tudi drugače kot človeka uvajala v cerkev skromnost, brez graščinskega blišča in izkoriščanja podložnih kmetov.

Salzburški nadškofje niso neposredno sodelovali pri podjarmljenju karantanskih Slovencev v naši bližnji okolici, ali v Radoljski dolini sami. Poleg njih je bila še vrsta plemičev, ki so si razkosali zemljo v Dravski dolini in okrog Maribora. Posebno po vdoru Madžarov v Podonavje (okrog leta 900) so fevdalci in Salzburg pohiteli v utrjevanjem svoje posesti v Dravski dolini, okrog Ptujja in Maribora. Madžari so namreč občutno prizadeli frankovske interese v Podonavju, pa tudi sicer se niso zadovoljili samo s posestjo nove zemlje, ampak so prav pogosto vdirali na naše ozemlje in napadali Bavarce same. Šele z zmago nad Madžari leta 955 so se fevdalci v naših krajih otresli madžarskega pritiska iz Panonije.

V tem času, ko napadajo Madžari, so si Dravsko dolino lastili Sponheimi, plemiška družina s Koroške. Bili so koroški vojvode in tako je Dravska dolina vse do Maribora tedaj spadala pod njihovo oblast. Zadnji Bernhard von Trixen iz hiše Sponheimov, ki se je imenoval kot »grof marke na Dravi«, je leta 1148 umrl na križarskem pohodu. Njegova zemljišča pri Mariboru so tedaj prišla v roke grofa Otokarja Traungauerja, s čimer se je začelo ločevanje Štajerske od Koroške. Naša dolina je v času Sponheimov spadala pod koroško vojvodstvo, ki je nastalo po letu 976, ko so Koroško pvdignili v samostojno upravno enoto (Herzogthum) in nato leta 995 ločili od Bavarske, kamor je bila najprej priključena nekdanja slovenska Karantanija. (I.)

Kakor vidimo v zgodovinskih dokumentih, so bili pooblaščenji upravljavci nad Radoljsko dolino najprej župniki v Hočah. Kdaj so jim Sponheimi dali ta pooblastila, ni znano. Vsekakor pa je dejstvo, da s hočko župnijo Sponheimi niso bili preveč zadovoljni, sicer Radimelj ne bi dali v fevd benediktinskemu samostanu v Št. Pavlu. Pa tudi sicer zemljiške meje v Radoljski dolini niso bile dovolj jasno postavljene, saj je še dolgo časa pozneje prihajalo do sporov in celo spopadov med šentpavelskimi opati in graščaki iz Vuzenice, Limbuša in z raznimi drugimi lastniki, ki se pojavijo v naši dolini, posebno na njenih mejah pri Velki.

Naša dolina se omenja v listinah šentpavelskega benediktinskega samostana leta 1091. Benediktinski red se je tedaj po vsej Evropi uveljavil kot gospodarsko najprikladnejši za naseljevanje nove zemlje. Zato so tudi Sponheimi uvideli prednosti tega reda, ki je zelo uspešno redčil gozdove in spreminjal neplodno gozdno zemljo v njive in travnike. Ker je bila Dravska dolina njihov fevd in še zelo neobljudena, so si od benediktinskega samostana obetali gospodarske koristi, povrhu pa tudi okrepitev svoje posesti na zemlji, kjer je živel malo ljudi. Hočka župnija v tem pogledu ni mogla kaj prida storiti. Najprej so Sponheimi ustanovili benediktinski samostan v Št. Pavlu v soglasju s salzburško nadškofijo. Kakor razberemo iz virov, se je to zgodilo leta 1091. (I.) Zaradi tega benediktinci tudi niso mogli pred tem letom zidati kakšne cerkve v naši dolini. Še istega leta je benediktinski red dobil v fevd Radimlje, se pravi zemljišča v središču naše doline oziroma na prostoru današnjega trga.

Kakor pravi listina šentpavelskega samostana, je dolino podaril samostanu Engelbert Sponheim skupaj z zemljišči v Rušah — »in marhia trans siluam uineas duas ultra traum willam Ruaste (Ruše) et heremum huic contiguam Radimlac dictam, ubi etiam fratres aliquot Christo militaturos se uiente instituit« — kakor pravi dobesedno kronist Marian v ruški kroniki. Prav ta puščava — po latinsko označena kot »heremum«, ki se ji pravi »Radimlac«, je postala sedež podružnice šentpavelskega benediktinskega samostana. Vendar pa je cerkev sv. Lovrenca, ali vsaj kapela, stala že pred tem datumom, čeprav šentpavelski arhiv dokazuje, da so tako samostančič kot cerkev zgradili benediktinci.

Benediktinci so sicer pripeljali s seboj večino naših prvih naseljencev in dogradili so tudi cerkev. Prav gotovo pa je, da je nekaj prebivalcev bilo v Radimljah že od prej, dokler je imel pravico do cerkve župnik iz Hoč. Stari naseljenci in novi priseljenci, ki jih je iz leta v leto prihajalo več s Koroške, so postali podložniki samostana. Vendar pa samostan ni bil edini lastnik med Lobnico in Velko, kakor je bilo sicer določeno v daritveni listini, zato tudi

vsi podložniki glede dajatev niso v celoti spadali samo pod njegovo pristojnost. Celih tristo let po nastanku samostanske posesti v Radimljah se pleतेjo spori in spopadi za zemljišča, tlako in desetino.

SPOR Z ŽUPNIKOM V HOČAH

V sporu, ki je nastal med šentpavelskim samostanom in župnikom v Hočah zaradi doline Radimlje, ni šlo za nesoglasja verske, cerkvene narave, ampak za to, čigava je cerkva sv. Lovrenca in čigava so zemljišča med Velko in Lobnico. Hočka župnija, ki se omenja v listinah patriarhata v Ogleju leta 1146, je imela svoje župnijske meje med Velko in Borlom, spadala pa je pod oglejske patriarhe in pozneje kot dekanija v sestavi sekovske oziroma graške škofije. Kot najstarejša župnija na desni strani Drave je nastala po prizadevanju Salzburga. Med takratnimi hočkimi župniki se omenja v listinah »Henricus, plebanus de Chotse leta 1151«, ki je nastopil kot priča v listini, s katero »Rupert von Murekke« osvobodil samostan iz Št. Pavla plačevanja mitnine »apud Fustrizze dicto«, se pravi v kraju, ki se mu pravi Bistrica. V tem času najdemo v listinah tudi župnika Conradusa de Chotse, plebanus, ki je okrog leta 1229 nosil titulo: *Canonicus Aquilejensis* (Aquila je Oglej). Hočki župniki iz tega časa so torej v cerkvenem, verskem oziru spadali pod oglejske patriarhe, ki so imeli vse do Drave pravico do vizitacij in upravljanja s cerkvami in župnijami. V njihovo župnijo so torej začeli posegati benediktinci iz Št. Pavla. (II.)

Hočki župnik je omenjena zemljišča izgubil, ker jih je posebno razsodišče prisodilo benediktinskemu samostanu v Št. Pavlu. Benediktinci pa se pozneje niso zadovoljili samo s pridobljeno posestjo v Radimljah in Rušah, ampak so se čedalje bolj širili proti Radvanju, Pekram in Hočam. Tako je (11. maja 1117 umrli) opat Wezelin iz Št. Pavla dobil od grofa marke »Engelberta von Istrien« dedno posest v »marchia Pitoviensi hoc est curtum et ecclesiam Razwei« (Razvina, Razvanje), v zameno za neko posestvo na Koroškem. Pozneje so benediktinci dobili še več posestev, predvsem vinograde pri Pekrah, Limbušu in Rušah in na podlagi daritev posameznih plemičev tudi hiše, zemljišča in vinograde v Mariboru. K samostanu pa je pripadala tudi župnija v Breznu ter patronat in izterjevalna pravica do desetine in drugih dajatev na Remšniku.

Benediktinci so se torej sprva v Radimljah in Rušah naselili brez privolitve hočke župnije. Zanimiva v tem sporu je predvsem ugotovitev, da so hočki župniki že prej posedovali našo dolino in da so tukaj tudi prvi zgradili cerkev. To pa pomeni, da je v Radimljah že pred prihodom benediktincev živel nekaj prebivalcev, ki so bili podložniki hočkega župnika. Prav zaradi te cerkve in podložniških dajatev ter zemljišč se je hočki župnik tudi pritožil oglejskemu patriarhu. Zanimivo je tudi, da so benediktinci že skoraj celo stoletje naseljevali svoje podložnike v Radimljah, preden jim je oglejski patriarh Gottfried (1138 do 1195) podaril cerkev oziroma kapelo sv. Lovrenca »v gozdu v Radimljah skupaj z desetino in župnijskimi pravicami«. Ta podaritev je bila nato takoj potrjena od papeža Luciusa III., ki je vzel v svojo zaščito posestva benediktinskega samostana v Št. Pavlu in je oktobra 1184 v Veroni poleg drugih posestev tudi izrecno navedel pravico do »ecclesia Redmil cum silva«. Tukaj se je torej ime Radimlac spremenilo v Redmil, kar pa pri takratni površni, latinski pisavi karantanskih imen ni nobena redkost. (II.)

Toda videti je, da se tedanji hočki župnik z vsemi temi podaritvami benediktincem ni strinjal. Vendar so imeli benediktinci proti njemu močnejše zaveznike in zaščitnike. Za nas najzanimivejša je pravzaprav odločitev posebnega razsodišča, ki je dokončno odvzelo hočki župniji pravico do naše doline in jo prisodilo šentpavelskemu samostanu. Na pritožbo hočkega župnika je namreč oglejski patriarh postavil posebno razsodišče. Poročilo o delu tega razsodišča je poslal prošt iz Ivna patriarhu Wolfkerju (1204 do 1218) v posebnem pismu.

To pismo se dobesedno glasi v srednjeveškem latinskem jeziku: »Sanctissimo patri ac Domino suo karissimo W. aquilegiensis sedis Patriarche dignissimo. L. humilis minister prepositure in Ivn. L. decanus plebanus de Lwelich, abbediente orationis ac devoti obsequii sincerus affectus. Cum ex mandato vestro cause, que VERTEBATUR INTER ABBATEM S. PAULI ET PLEBANUM DE CHOTSE PRO ECCLESIA S. LAURENTII presideramus cupientes eandem litem, ut laboribus et expensis parcerent, compositione sedare, utramque partem induximus, quod in arbitros compromiserunt. fide data firmiter promittentes, quicquid arbitrentur ratum et firmum sine retractatione habent. Consilio itaque prudentum, qui presentes aderant, instructi mediatores adhibuimus: Priorem de Sits et plebanum de Grez et plebanum de Ratoyspurch et plebanum de Obernburch et dominium C. confratrem ejusdem abbatis, quorum prudentia mediante DIFFINITUM EST, quod jam saepe dictus abbas reditus unius MARCE IN UILLA HOLLARN PLEBI CHOTSEE contulit ea de causa, UT MONASTERIUM S. PAULI PREDICTAM ECCLESIAM S. LAURENTII in nemore conterminis, cum ECCLESIASTICO JURE AC SUI ATTINENTIIS A RIUO LUBNIZ USQUE AD RIUUM WELIK de cetero quiete possideret. Quapropter vestre supplicamus paternitati, quatinus pium super hoc eis prebeatis assensum et sigillo uestro confirmare dignemini.« (II) (Podčrtal p.)

V zgornjem, latinsko pisanem sporočilu torej zvemo, da so v razsodišču sodelovali: prior iz Žič (Sits), župnik iz Graza (Grez) in Radgone (Ratoyspurch) ter župnik iz Gornjega grada (Obernburch). Kako je potekalo zasedanje razsodišča v podrobnostih, nam listina ničesar ne pove, zato tudi ne vemo, kdo se je potegoval za samostan in kdo za župnika. Vsekakor pa je dokončna odločitev bila (diffinitum) taka, da so župniku iz Hoč priznali samo Bezeno (Hollarn), samostanu pa vse župnijske pravice (cum ecclesiastico jure) nad župnijo sv. Lovrenca, ki obsega področje med Lobnico in Velko. Poročevalec na koncu prosi za potrditev tega izreka, ki ga je patriarh Wolfker tudi pisмено sporočil 24. oktobra 1214. Se pravi, da bi pravzaprav šele s tem datumom bila dokončno potrjena posest šentpavelskega samostana v naši dolini.

Zaradi slabih izkušenj s hočkim župnikom in drugimi fevdalci, si je samostan v Št. Pavlu dal izposlovati več konfirmacijskih listin za svoja posestva. Tako mu je 20. junija 1252 patriarh Gregor v

Beljaku potrdil in prisodil »capellam s. Laurentii de Radmilach in fundo uestro constructam«. Papež Aleksander IV. pa jim je potrdil pravico do te cerkvice oziroma kapele, kot se v gornji listini imenuje, tri leta pozneje: 13. marca 1255 s pristavkom: »a plebe Chotse eximentes ipsam cellam«. (II.)

S tem dolgotrajnim procesom, ki so ga vodili opati iz Št. Pavla s hočko župnijo, je torej naša dolina dokončno pripadla benediktincem. Toda ne vsa in tudi ne tako gladko, zakaj na zahodni in vzhodni meji župnije so se kar naprej pojavljali novi tekmeči za našo posest.

Če torej skrbno pregledamo in primerjamo vse listine, ki se iz prvega časa nanašajo na Radimlje (Radimlach), potem lahko sklepamo podobno kot kronist lavantinske škofije, ki pravi (leta 1870) takole: »Po vseh doslej navedenih listinah se zdi, da je tukaj v Radomlji že pred letom 1091 obstajala kapela sv. Lovrenca, kajti če bi ta nastala pozneje in bi jo torej zgradil samostan iz Št. Pavla, potem ne bi bila predmet podaritve samostanu s strani oglejskega patriarha. Kot popolnoma zadostno pa se tudi izkaže, da je omenjena kapela skupaj z okolišem Radomlje do 12. stoletja pripadala župniji sv. Georga v Hočah, potem pa je bila z vsemi župnijskimi in fevdalnimi pravicami prenesena na samostan v Št. Pavel.«

S tem mnenjem se lahko v celoti strinjamo. Potrdi pa se nam tudi naša trditev, da imen Radimlje, Radomlja, Radoljna, ki jih v listinah sicer pišejo pogosto različno, niso dali naši dolini niti župniki iz Hoč niti benediktinci z Št. Pavla, ampak naši karantanski predniki.

TEŽAVE NOVIH GOSPODARJEV

Praden si ogledamo druge praske in spopade za zemljiško posest v naši dolini, moramo, vsaj kar zadeva preproste bralce, pojasniti, kaj je v bistvu fevd, fevdalni gospod oziroma fevdalizem sploh. V srednjem veku, po propadu rimskega cesarstva, je izginilo tudi suženjstvo. V rimskem cesarstvu, prav tako pa poprej tudi pri starih Grkih in drugih ljudstvih ob Nilu in na arabskem polotoku, je bilo na splošno razširjeno suženjstvo. Lastniki velikih zemljišč so uporabljali sužnje in z njimi ravnali tako kot z vsako drugo vprežno živino. Suženj je bil manjvreden človek, ki mu niso priznavali »duše«, ampak so ga imeli za »žival, ki govori« (Platon) svoj nerazumljiv barbarški jezik. Večino sužnjev so v rimskem imperiju dobivali na vojnih pohodih, ko so ujetnike odgnali s seboj. Razumljivo je, da sužnji, ki niso imeli nobenih pravic, ki jih je lahko gospodar ubil kadarkoli je hotel, niso imeli tudi nobene volje do dela na posestvih svojih gospodarjev. Prišlo je tudi do velikih uporov sužnjev (na primer Spartakov upor v Rimu). Gospodarstvo je propadalo, zakaj lastniki sužnjev so se čedalje bolj izpridili v brezdelju, sužnji pa, ki so jih nečloveško trpinčili in izrabljali kot delovno silo in tudi nazadnje za vojne, so zanemarjali svoje delo in so sploh slabo obdelovali zemljo. Germanska in slovanska plemena, ki niso imela suženjstva tako razširjenega, ampak so pretežno gospodarila na združni podlagi, so v stoletnih napadih zrahljala moč rimskega cesarstva, dokler ga niso na njegovih vzhodnih mejah in na področju Rena in Francije povsem razbila.

Odločilno vlogo pri zavzemanju rimskega cesarstva so imeli Germani, ki so prišli do posesti novih pokrajin. S tem pa je začelo tudi razpadati njihovo staro, germansko združno življenje. Vojsčaki in vojskovodje so začeli dobivati od cesarja velika zemljišča. Državo so tudi razdelili v velike marke in vojvodstva ter kraljestva, ki so spadala pod osrednjo oblast cesarja in njegovega dvora. Veliki grofje, ki so dobili od cesarja velike pokrajine (marke, vojvodstva) so postali cesarjevi vazali (zavezniki). Cesarjevi sinovi pa so dobivali v okviru cesarstva nova kraljestva, ki jih je bilo navadno toliko, kot je bilo cesarjevih sinov. Vazalni, zavezniški grofje so lahko dobivali od cesarja velike pokrajine v zakup za čas svojega življenja, ali pa za trajno, se pravi v dedno last. Davke iz svoje pokrajine so razdelili tako, da so jih del odvedli cesarju, ki je bil edini lastnik vse zemlje v cesarstvu, drugi, navadno največji del pa so obdržali sami; pogosto so ga tudi utajili in se potem potoegovali še za to, da se svojega cesarja povsem znebijo.

Veliki grofje so zemljo v svoji pokrajini delili naprej med druge grofe in nižje plemstvo, ki so ga sestavljali manjši graščaki in vitezi. Ti so spet postali vazali svojega gospoda, odraštovali so mu davek, morali so mu pomagati z vojsko in sploh braniti interese svojega gospoda oziroma cesarja, če je bil napaden. Grofje in nižje plemstvo, kjer se je davčna veriga začela, pa seveda niso dobili davkov v pridelkih in denarju nikjer drugje kot pri podložnih, tlačanskih kmetih. Kmetje so namreč dobivali zemljo v najem od graščakov, najemnino pa so morali odslužiti na različne načine. Najvažnejša dajatev je bila tlaka (rabota) na graščinskem posestvu in dajatev v pridelkih in denarju. Povrhu je moral podložni kmet po zapovedi svojega graščaka opravljati še razna druga dela, kot na primer pri zidavi gradov, cerkva, samostanov, pri popravilu cesarskih in graščinskih cest in poti. Tlaka se je navadno delila na osebno tlako (Leibrabath) in na tlako z vprežno živino. Povrhu pa je bilo še cel kup drugih obveznosti, ki jih bomo spoznali v nadaljevanju tega poglavja.

Nosilec proizvodnje in davkov v pridelkih in denarju je bil torej tlačanski kmet. Od njegovih njiv, pašnikov in živine so vsi črpali dohodke, od graščaka in župnika do cesarja in visoke duhovščine. Tako je bil torej tlačan proizvajalec na najemniški zemlji, na kmetiji, ki si jo je sam naredil in jo je obdeloval s svojo družino. V naši dolini so taki kmetiji rekali **huba**. Vse take hube so spadale v pristojnost gradu in samostana, se pravi, da so sestavljale skupaj večje zemljišče, ki so mu pravili fevd. Kdor je bil torej lastnik takega fevda, je bil fevdalec. Zato tudi govorimo o

fevdalni gospodi in o fevdalizmu, to je o skoraj tisočletni dobi, ko je bil kmet tlačan in podložnik fevdalne gospode.

V naši dolini je nastal poseben položaj, ker je pripadla zemlja benediktinskemu samostanu. To pomeni, da samostan ni dobival od podložnih kmetov samo desetine, ampak so bili tlačani dolžni opravljati zanj tudi tlako in odraštovati vse dajateve, kakor so jih drugod morali dajati graščakom. Med župniki v Lovrencu in samostanom je bilo tudi točno razmejeno, kaj je smel župnik s kaplani vzeti od dajatev zase, kaj pa je pripadalo samostanu oziroma njegovemu posestvu (dominiju) na Fali, ki je bil spet dolžan pošiljati davke v pridelkih in denarju v Št. Pavel.

Ko smo že omenili graščino na Fali, se pomudimo pri tej fevdalni posesti. Dominij Fala je namreč sovpadal z mejami na Lobnici in Velki, ki so bile hkrati meje lovrenške cerkvene posesti. Prav nobenih listin ne najdemo, ki bi nam povedale, kdaj je graščina Fala prišla v roke benediktinskega samostana. Najdemo pa dokumente, ki govorijo o falskih graščakih prav v istem času, ko so benediktinci začeli z naseljevanjem naše doline. Vsekakor je del hub in kmetov spadal glede davščin pod falske graščake. Kako so si benediktinci in falski graščaki delili med seboj tlačanske davke, tlako in dajateve, nimamo poročil. Vsekakor pa so benediktinci kmalu dobili v roke vso falsko graščino, ustanovili tukaj šolo za svoje klerike, imeli tukaj svojega oskrbnika, ekonomo in druge pooblaščenec ljude, ki so pobirali dajateve na vsem področju samostanske posesti. Tukaj so imeli tudi sodišče, ki je zajemalo vse kraje med Breznom, Lovrencom, Selnico in Rušami. Vsekakor pa je falska graščina poprej pripadala falskim grofom (Herren von der Fall), ki so jih imenovali Gfälnier ali Gewele. Tako vemo iz zgodovine, da je Herman von der Fall živel v letu 1299, Albrecht von der Faal pa se omenja leta 1377 v Grazu. V tem času je torej falska graščina prešla iz rok posvetnih fevdalcev v roke šentpavelskega samostana. Kako se je to zgodilo, ni podrobnih podatkov. Vsekakor pa je videti, da je bil ta prehod lastništva za samostan neboleč, ker pozneje nikoli ni prihajalo do sporov zaradi lastništva nad falsko graščino. (I.)

Spori pa so se nadaljevali tudi potem, ko je župnik iz Hoč izgubil župnijo v Radimljah. Najbrž v tesni zvezi s hočko župnijo in graščaki iz Limbuša, kjer so benediktinci začeli osvajati Radvanje in vinograde v Pekrah, je prišlo do naslednjega ostrega spora. Šentpavelski samostan namreč toži zaradi vdora in grobega ravnanja gospode iz Limbuša (Herren von Lembach) v Radoljski dolini. Na drugi strani pa so v času opata Lintolda (1248 do 1258) podobne pritožbe tudi zaradi vdorov vuzeniških graščakov (Die Herren von Saldenhoffen). Nič čudnega torej ni, zakaj je šentpavelski samostan prav v teh letih zbral in zbral toliko listin in dokumentov prav za svojo posest »S. Laurentii in Radimlach«. Očitno je šlo za stare spore glede lastništva zemljišč, ki so si jih benediktinci priposestvovali, ne da bi poprej imeli za to privoljenje graščakov. Kakor vemo, so pri razsojanju o lastništvu zemlje ravnali po rimskem pravu (Justinianov kodeks), ki je na primer določalo, da cerkvena zemlja šele po sto letih, ko jo zapusti prejšnji lastnik, lahko preide v druge roke. Ker so šentpavelski tedaj že več kot sto let naseljevali svoje podložne kmete v naši dolini, so se lahko na to priposestvovali pravico sklicevali in so prav verjetno tudi zaradi tega dobili pravdo s hočkim župnikom. Stare zadeve pa graščaki niso pozabili in njihovi potomci so se kar naprej oglašali s pritožbami, ali pa so se s svojimi majhnimi vojskami pojavljali v naši dolini.

Več podatkov o tem, kako je tekla pravda z vuzeniškimi graščaki, nam povedo ohranjene listine. Med vuzeniškimi graščaki tega časa se omenjajo Tholo Edlherr von Saldenhoffen (1251 do 1280), Konrad (1251 do 1279) in Tholo II (1284 do 1319). 10. avgusta 1319 potrjuje v posebni listini Tholo von Saldenhoffen, da je »odstopil na podlagi starih listin in dokazov opatu Nikolaju iz Št. Pavla: die huben, die inderhalt der Traw ligent enthalt der Welik und in der Reifnik genannt, was des tails ist gen s. Lorenzen, es seien rinnet ze tel in den Tra, mit allen den rechten und nutzen... (I). Kot vidimo, gre tukaj za ozemlje med Velko in Lovrencom, torej za področje Lehna. Poprej so si vuzeniški grofje prilaščali ta predel proti Lovrencu in zato je tukaj prišlo do večjih spopadov, požiganja kmetij in preganjanja kmetov s hub. S to listino Tholo prepušča te hube v trajno uporabo samostanu, prav tako pa tudi nekatera posestva na Remšniku, kjer so imeli benediktinci svoj patronat. V tej listini je govor tudi o 30 markah graškega srebra, ki da jih je opat dal njemu za čas življenja, medtem ko do te zakupnine njegov sin Tholo III (1361 do 1370) nima pravice. Videti je, da so zaradi stalnih sporov hoteli imeti opati v Št. Pavlu končno mir meje na Velki so naposled šentpavelski benediktinci prišli do taktične rešitve: sporno posest so podarili močnejšemu fevdalцу, kot so bili vuzeničani, namreč samemu nadvojvodi Rudolfu von Oesterreich, njegovemu bratu in dedičem. Z listino dne 21. decembra 1361 namreč »opat Ulrich in prior Niclas« izročata ta posestva »und alle die guter, die darzu gehörent« in zraven navajata, da novim lastnikom pripadajo iste pravice, kot so pripadale »herr Tholo von dem Kloster als Lehen besitzt«. Videti je torej, da kljub prvotni pogodbi, ni ostalo pri izjavi, da Tholo III nima pravice do zakupnine, ampak da jo je samostan moral plačevati tudi njemu za posestva »was an dem tail gegen sand Larentzen — untz da die Welik rinnet in die Trav und der Zehent (desetina) an dem Remsnig«. Predel med Velko, Lehnom in Lovrencom je torej sedaj dobil novega fevdalca, Rudolfa avstrijskega. (I.)

V naslednjem dokumentu z dne 13. julija 1374 (I) pa spet najdemo, da je Herzog Albrecht v. Oesterreich sporočil opatu Konradu v Št. Pavlu, naj na njegovo željo izroči »Hansu von Lichtenstein von Nicolsburg«, ki je njegov dvorni maršal (Hofmeister) naslednja posestva: »Des erstens die Güter gelegen hinder der Tra enthalt

dva tisoč pfuntov pfeningov in še več. Poroča, da so Pergauerjevi ljudje požgali brod pri Fali, razrušili grajska poslopja, požgali in razdejali »amphhof zu sand Lorenzen mit sambt den Chirichen« in tudi njihov urad v Rušah in še dve okoliški vasi. Samostanske listine pravijo, da je bil ta dan »sobota pred dnevom sv. Jurija«. Pergauer je na ta dan požgal in uničil vse cerkve, vse samostanske urade in poslopja v Lovrencu, na Fali in v Rušah ter požgal tudi mnogo hiš in odpeljal veliko podložnih kmetov s seboj kot ujetnike.

V listinah sicer pravijo, da je »neki« (ein gewisser) Oto Pergauer bil oskrbnik graščine na Muti in da je bil v službi celjskega grofa Hermana. Vse to so samo delni podatki, ker si moramo vso zadevo ogledati nekoliko širše. Če so prejšnji graščaki iz Limbuša in Vuzenice napadali benediktince v Radimljah, vsekakor niso počenjali takih reči kot Pergauer, ki je dejansko do tal pomendral vso samostansko posest in naselja podložnikov. Zakaj je to storil? O tem listine ne povedo mnogo. Takšno dejanje pa je imelo pri tem maščevalnem plemiču vsekakor svoje ozadje. V prvi vrsti smo že omenili Pergauerjevo kmetijo v naši dolini. Je bila nemara ta posest in še nekaj drugih nekoč v lasti plemičev Pergauerjev in so predniki Ota Pergauerja z daritvijo, ali na kak drug način odstopili svoja zemljišča samostanu? Vse te domneve lahko skoraj do konca potrdimo, če pregledamo, kako je razsodišče »kaznovalo« Ota Pergauerja, ki je našo dolino dejansko opustošil.

Najprej moramo vedeti, da so si celjski grofje, posebno še Herman, izredno prizadevali, da razširijo svojo posest. Pridobili so si posestva na Štajerskem, Koroškem, Dolenjskem in Hrvaškem. Z žentivami so posegli celo v Bosno. Bili so resni tekmeči habsburgovcem v Avstriji, saj so sanjali o svojem lastnem kraljestvu. In oskrbnik gradu na Muti, v neposredni službi Hermana Celjskega, je bil Oto Pergauer. Ali je dobil namig od Hermana Celjskega, naj prežene benediktince s Fale in posesti v Radimljah in jih pridobi za Celjane? Vsekakor v to ne moremo dvomiti, zakaj značilno je, da se je poleg nadvojvode Ernesta udeležil razsodbe med opatom Ulrichom in Otom Pergauerjem tudi sam celjski grof Herman. Oba velika fevdalca, prvi nadvojvoda Avstrije in drugi mogočni Herman, sta Pergauerja zelo značilno »kaznovala« za njegove požige in rušenje v Radoljski dolini (I. in II.):

»Na obeh straneh naj se oprostijo zla dejanja«, je rečeno v tej razsodbi. »Obe strani morata postati dobri prijatelji. Ujetniki se morajo na obeh straneh pustiti na svobodo brez odškodnine.« Potem pa sledi tista »kazna« Otu Pergauerju, ki je najbolj značilna: za vse požige in škodo »mora opat Ulrich dati Pergauerju veliko posestvo (beneficium), ki bo dajalo letno najmanj 40 mark srebra«. Če primerjamo z Rottenpergerjevo zapuščino, kjer so njegove hube dajale največ po 2 marki dohodka, potem vidimo, da bi takšno posestvo moralo obsegati najmanj 20 hub. Po tej razsodbi se je opat Ulrich odkrižal »Pergauerja in njegovih prijateljev« tako, da je naenkrat izplačal veliko vsoto, za kar mu je Pergauer podpisal potrdilo, ki je v šentpavelskem arhivu (II). Se pravi, da je za vso škodo, ki jo Ulrich opisuje nadvojvodi, »ko so »item so haben wir müssen geben zwei hundert gulden und vierzig gulden des von Walsee soldnern« in ko so utrpeli veliko škodo »an lewt und gut«, nazadnje Pergauerja še izplačati za vsa njegova dejanja? Zakaj?

Poznejši opat v Št. Pavlu Hieronimus Markstaller (1616 do 1638) je zapisal, da je ta napad sledil na povelje celjskih grofov. O tem — po vsem, kar vemo o Pergauerju — ne moremo dvomiti (II.). Vsekakor pa ostane nepojasnjeno do konca, zakaj je Oto Pergauer s svojimi prijatelji s tolikšnim maščevanjem opustošil našo dolino, falko graščino in Ruše. In tukaj lahko upravičeno postavimo našo domnevo, da je šlo za star, neporavnan račun med njegovo rodbino in benediktinci. Pergauerjevo posest so stoletja ohranili naši ljudje po imenu in še danes vemo, kje se reče pri »Pergauerju«. Zato lahko trdimo, da so prav ta Pergauerjeva posest in še druge njegove hube bile predmet spora, zakaj razsodba Ernesta in Hermana, dveh velikih fevdalcev, je od opata zahtevala veliko posestvo, ki ga mora dati. Potemtakem naj bi bilo to veliko posestvo odškodnina za hube, ki so jih Pergauerji izgubili v naši dolini(?!). Tako se je torej v tem usodnem dogodku združilo dvoje: apetiti Hermana Celjskega do naše doline in osebna mržnja in sovraštvo Pergauerja do benediktinskega samostana.

KAKO JE ŽIVEL RADOLJSKI »HEREMUS«?

»Eh, ta je pa res pravi heremus,« slišimo pri starih Lovrenčanih še danes, kadar pravijo o nekem, da ni čisto pri sebi. Heremus je torej neke vrste žaljivka, zbadljivka. Če bi koga vprašali, odkod ta izraz, bržkone ne bi vedel, da gre za besedo, ki ima tehten zgodovinski pomen. Pa si spet priključimo v spomin stavek iz zgodovinskega dokumenta, ki se glasi »et heremum huic contiguum Radimlac dictam«. Ta stavek se nanaša na podaritev naše doline šentpavelskemu samostanu in se slovensko glasi: »in puščavo, ki se ji pravi Radimlje«. Torej od tu izvira »heremum in heremus«. Naši dolini so torej sprva latinsko rekali »puščava«, potem pa so še v nemško pisane listine vnesli »Wüste«. Se pravi, da so zaradi tega okoličani ljudem v naši dolini začeli rekati, da so »heremusi«, se pravi ljudje, ki živijo kot podložniki samostana sv. Lovrenca v puščavi. Sčasoma je ta izraz heremus postal zbadljivka. (Zakaj, pa bomo razpravljali v zanimivostih iz naše doline v posebni številki.)

Kako so torej v teh dveh prvih stoletjih živeli naši »heremusi«, ki so bili podložniki graščin, vitezov in samostana? Kot smo že ugotovili pri rodbinskih imenih, so naši Mohori, Luke, Ahaci, Matjeji, Štefani, Marke, Pavliči in drugi prvi uredili svoje hube, najemniške kmetije. Prav dobro se lahko vidimo, kje so te hube bile. Samostan jim je odkazal zemljišča v gozdovih, na pobočjih bregov, kjer so začeli s požiganjem dreves in grmovja. Vsa družina, žena in številni otroci so morali zavilhati rokave, zakaj s talke kmetije

je bilo treba odnesti gore kamenja na rob njiv, speljati dražnike za vodo, da ne bi odnašala dobre zemlje, izpuliti panje in zadelati jame in votline.

Vsekakor je prva orna zemlja nastala okrog cerkve sv. Lovrenca in poznejšega samostanskega poslopja, ki mu v listinah pravijo »Stöckhle«. Nekaj pašnikov pa je bilo že od prej, ko so tod pasli »stari pastirji karantanske zadruga in hočkega župnika. Tudi še stari pastirji karantanske zadruga in hočkega župnika. Tudi cerkev in samostančič so prvotno naredili iz kamenja in lesa, lesene pa so bile tudi vse hiše na hubah. (O gradnji hiš, življenjskih navadah, vraževerju, noši in podobnih zanimivostih iz tega časa bomo spregovorili še v posebnem zvezku.) Tukaj nas predvsem zanima gospodarska stran naselitve.

Benediktinci iz samostana, ki sprva še niso imeli v lasti falko graščine, so se zadrževali pri cerkvi, v svojem »štoklu«. Nižji redovniki so delali tudi kot hlapci na samostanskem posestvu, podložniki so delali tudi kot hlapci na samostanskem posestvu, pomagali magali so pri setvi in žetvi, pri paši in striženju volne. Pomagali pa so tudi podložnim kmetom z nasveti in navodili, kako je treba krčiti laze, gnojiti zemljo, rediti ovce, saditi sadno drevje. V prvem času po naselitvi so vsekakor benediktinci odigrali pomembno vlogo pri razvoju kmetijstva v naši dolini, predvsem še živinoreje, ovc, pri pridobivanju sira in volne. Živinoreja je vsekakor bila že tedaj odločilna gospodarska panoga. Naši podložniki so v tem času imeli znatne prednosti pred podložniki na graščinskih posestvih. Graščaki navadno niso z ničimer pomagali podložnikom, terjali so od njih samo davke in tlako, pošiljali nanje svoje oskrbnike z valpti in biriči, ki so izterjevali dajatve, če je kaj zraslo ali ne. Nasprotno so mnogi redovniki, ki so izšli iz kmečkih vrst, mnogo prispevali k razvoju kmečkega gospodarstva. Vedeti namreč moramo, da podložniki, ki so bili umsko bolj razviti, tedaj niso imeli nobene možnosti, da se uveljavijo. Šole in službe pri fevdalcih in na dvorih so bile rezervirane za plemstvo. V samostanih pa se je našlo nekaj prostora tudi za preproste in bistrre ljudi in zato ni naključje, če so prav samostani v prvem času bili gospodarsko bolj razviti, če so mnogo bolj strokovno preučevali kmetijske probleme. Samo v samostanu in duhovniškem poklicu so se lahko nadarjeni kmečki otroci uveljavili. Zato so bili taki redovniki mnogo bolj blizu preprostemu, podložnemu ljudstvu. Zgodovina nam pripoveduje, da so v samostanih nastajali tudi naši prvi književni spisi (brižinski spomeniki) in mnoge gospodarske novosti v poljedelstvu, vinogradništvu, živinoreji in pri predelavi kmečkih pridelkov, zlasti volne in sira.

V naši dolini so gotovo prvi redovniki mnogo pomagali, da so si podložni kmetje lahko uredili svoje hube, zasadili sadno drevje, uredili njive in vzgojili črede živine. Prav zaradi naprednejšega in donosnejšega gospodarstva na samostanskem fevdu so okoliški graščaki tudi tako vneto navaljevali na njihove hube in posestva. Slaba stran samostanske posesti je bila v tem, da so prihajali v benediktinski red pozneje tudi mnogi tujci, ki niso znali domačega jezika. Še slabše pa je bilo z nastopom denarnega gospodarstva in z obubožanjem mnogih plemiških družin, ko so začeli prihajati v samostane tudi mnogi plemiči. V samostan so se tudi raje zatekli mnogi, ki bi sicer morali vse življenje služiti vojake. V Avstriji so namreč doživljensko vojaško službo znižali na 14 let šele v času napoleonskih vojn in šele cesar Ferdinand I. je 14. februarja 1845 s svojim patentom znižal vojaški rok na 8 let. Vse te okoliščine so vplivale, da so v samostane začeli prihajati tudi ljudje, ki sicer niso imeli nič skupnega s cilji in namenom samostana. Vse je bilo torej odvisno od tega, kakšni ljudje so bili opati in njihovi redovniki. Tudi benediktinski samostan v Št. Pavlu ni bil obvarovan pred vsemi takimi pojavi, ki so razkrajali red in vnašali nered in spore v njegove vrste in ki so vplivali tudi na odnose s podložnimi kmeti. Takšni primeri so se dogajali, kot bomo videli, pretežno med višjim delom samostanske duhovščine, med opati, priorji, ekonomii in beneficiati.

Denarno gospodarstvo je čedalje bolj zamenjavalo stare oblike menjave, ko so podložniki pretežno še odrajtovali davščine v pridelkih in ko so tudi med seboj pretežno menjavali blago za blago. Z razvojem trgov in mest v srednjem veku se začne sejmi in živahnejša trgovina, vse to pa prinese v menjavo denar. Poslej se blago pretežno prodaja in tudi fevdalna gospoda zahteva od podložnikov pretežno denar. Videli smo že, da so šentpavelčani zamenjali nekaj posestev ob Velki in v Ribnici zato, da so dobili mitnico v Velikovcu. Velikovec je bil znan po svojih živinskih sejmih in vinski trgovini. V srednjem veku pa je bilo treba na pragih mest in fevdalnih posesti plačevati za vse prevažano blago mitnino. Tako so si šentpavelski opati že leta 1378 oskrbeli dohodke v denarju tudi s te mitnice. Kakor vidimo v oporoki N. Rottenpergerja, je tudi on v tem času vse dajatve s svojih hub preračunal v marke in pfenige.

Stoletje poprej je bilo še bolj v navadi dajanje dajatev v pridelkih in tlaki. Z razvojem trgov in mest ter sejmov se začne tudi denarno gospodarstvo. Opat Peter Knap si je 14. septembra 1453 izposloval v Grazu pri cesarju Frideriku dovoljenje, da sme na »Marijino nedeljo« prirejati v Rušah letni sejem. Opati so pozneje falkemu dominiju točno predpisali, kako je treba sejem organizirati, kako pobirati mitnino in druge dajatve na ta sejmski dan. Kot smo videli iz dokumentov, so šentpavelčani bili oproščeni plačevanja mitnine v Bistrici, sami pa so tudi za lovrenško posest postavili mitnico. V dokumentih iz Ruš vidimo, da so tukaj pobirali mitnino oziroma mavto, kot so ji pravili. Od tu izvira tudi meji pobirali mavto. Pri nas na mitnico in plačevanje mavte spominja rodbinsko ime **Mavtner**.

Seveda pa si najprej oglejmo, kako je samostan iz Št. Pavla organiziral svojo posest v naši dolini. Najprej, preden so dobili benediktinci v roke falko graščino, je bil »štokl« v Lovrencu njihova glavna podružnica. Pozneje pa so večino podložniških daja-

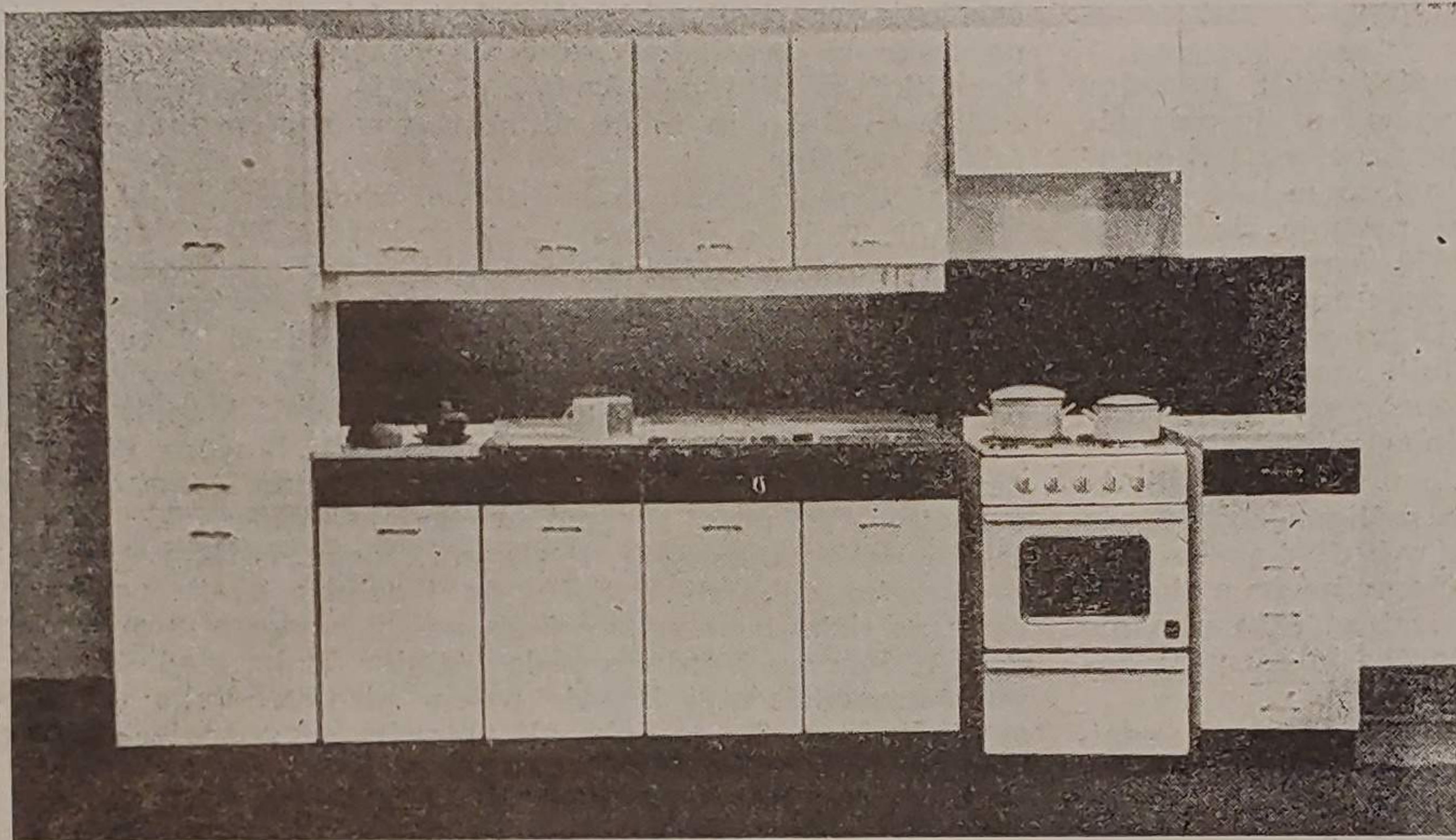
5. dr. Josip Gruden: Zgodovina slovenskega naroda (Moh. družba).
6. Edmund Aischker: Geschichte Kärntens, Celovec 1885.
7. Metod Dolenc: Pravna zgodovina za slovensko ozemlje, Lj. 1935.
8. Karol Glaser: Zgodovina slovenskega slovstva, 1909.
9. Filip Haderlap: Die Kärntner Slowenen, Celovec 1885.
10. Franz Benedikt Hermann: Reisen durch Oesterreich, Steiermark, Kärnten, Krain..., Wien 1781-83.
11. Fr. Ilwof: Zur Geschichte Steiermark im J. 1848 (Mitteilungen des hist. Vereines für Steiermark, 1897).
12. Anton Kremlj: Dogodivščine štajerske zemlje, Graz 1845.
13. Ivan Lapajne: Politična in kulturna zgodovina štajerskih Slovencev, 1884.
14. Matične knjige urada Lovrenc in Puščava.
15. Preverjanje in izpisi vseh originalnih listin v pokrajinskih arhivih: Maribor, Graz in Celovec ter v dunajski dvorni knjižnici.

OBVESTILO NAROČNIKOM

Vsem naročnikom, ki sem jim poslal prvo številko po pošti in ki niso odgovorili z naročilom ali niso plačali številke s poštnino, sporočam, da jim pošiljam drugo številko. Kolikor ne bodo poravnali naročnine za prvo in poslano številko, jim bodo naslednje pošiljke ustavljene. Cena številke je 3 N din, s poštnino vred pa 3,70 N din. Naročnino nakažite z denarno nakaznico.

Avtor

LESNA IN POHIŠTVENA INDUSTRIJA MARIBOR

Si želite opremiti novo kuhinjo v veselje vaši družini? Izberite si našo novo kvaliteto kuhinjo »SUPER 67«, obloženo z belo melapansko folijo v kombinaciji z melapanom orehove imitacije. »SUPER 67« je sestavljena iz dimenzijsko usklajenih podstavnih, visečih in visokih omar, med katerimi vsaka omarica ustreza svoji uporabnosti in notranji smotni ureditvi. Nabavite si lahko vsak kos omarice posebej, da lahko kompletirate kuhinjsko vrsto po svoji želji. Novost »SUPER 67« so nerjaveča korita iz nikelkrom pločevine z enojnimi, dvojnimi koriti in odcejalno površino v zelenih dimenzijah od 80, 100, 120 in 150 cm.

»MARLES« KUHINJA »SUPER 67« VAM BO VNESLA V VAŠ DOM MNOGO ZADOVOLJSTVA!

VOZNI RED AVTOBUSNE PROGE LOVRENC NA POHORJU—MARIBOR

D	D	D	VD	VD	D	D	D	N	D	Km	Postaje	D	D	VD	D	D	D	D	N	D	VD	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
4.30	6.00	6.30	7.00	12.00	14.00	14.45	15.45	18.00	18.45	—	↓ Lovrenc na Pohorju	▲	6.30	7.00	11.30	14.00	14.45	15.45	15.30	16.00	18.45	20.45
4.35	6.05	6.35	7.05	12.05	14.05	14.50	15.50	18.05	18.50	1	↓ Lovrenc, »Pl.«	▲	6.25	6.55	11.25	13.55	14.40	15.40	15.25	15.55	18.40	20.40
4.38	6.08	6.38	7.08	12.08	14.08	14.53	15.53	18.08	18.53	3	↓ Kurja vas	▲	6.22	6.52	11.22	13.52	14.37	15.37	15.22	15.52	18.37	20.37
4.44	6.14	6.44	7.14	12.14	14.14	14.59	15.59	18.14	18.59	4	↓ Puščava	▲	6.16	6.46	11.16	13.46	14.31	15.31	15.16	15.46	18.31	20.31
—	6.20	—	—	—	—	15.05	—	—	—	5	↓ Ruša, kolodvor	▲	—	6.40	—	—	—	15.25	—	—	—	—
4.49	6.49	7.19	12.19	14.19	—	—	16.04	18.19	19.04	6	↓ Jodl, Činžat	▲	6.11	—	11.11	13.41	14.26	—	15.11	15.41	18.26	20.26
4.56	—	6.56	7.26	12.26	14.26	—	16.11	18.26	19.11	7	↓ Fala, gostilna	▲	6.04	—	11.04	13.34	14.19	—	15.04	15.34	18.19	20.19
5.02	—	7.02	7.32	12.32	14.32	—	16.17	18.32	19.17	12	↓ Lobnica	▲	5.58	—	10.58	13.28	14.13	—	14.58	15.28	18.13	20.13
5.07	—	7.07	7.37	12.37	14.37	—	16.22	18.37	19.22	14	↓ Ruše	▲	5.53	—	10.53	13.23	14.08	—	14.53	15.23	18.08	20.08
5.12	—	7.12	7.42	12.42	14.42	—	16.27	18.42	19.27	16	↓ Bezena	▲	5.48	—	10.48	13.18	14.03	—	14.48	15.18	18.03	20.03
5.14	—	7.14	7.44	12.44	14.44	—	16.29	18.44	19.29	17	↓ Bistrica	▲	5.46	—	10.46	13.16	14.01	—	14.46	15.16	18.01	20.01
5.16	—	7.16	7.46	12.46	14.46	—	16.31	18.46	19.31	19	↓ Laznica	▲	5.44	—	10.44	13.14	13.59	—	14.44	15.14	17.59	19.59
5.18	—	7.18	7.48	12.48	14.48	—	16.33	18.48	19.33	20	↓ Limbuš	▲	5.42	—	10.42	13.12	13.57	—	14.42	15.12	17.57	19.57
5.30	—	7.30	8.00	13.00	15.00	—	16.45	19.00	19.45	26	↓ Maribor	▲	5.30	—	10.30	13.00	13.45	—	14.30	15.00	17.45	19.45

Pod št. 1, 2, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17 in 19 vozi ob delavnikih.

Pod št. 4, 5, 13 in 20 vozi vsak dan. Pod št. 9 in 18 vozi ob nedeljah.

AVTOBUSNI PROMET MARIBOR

Tovarna dušika Ruše

Telefon: 80-108

Brzjav: AZOT MARIBOR

Telex: 33112 YU DUŠIK

PROIZVAJA:

- karbid
- ferolegure
- tehnične pline
- abrazive
- umetna gnojila